

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 4 (Nisan/April 2021), s. 82-92.
Geliş Tarihi-Received: 27.02.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 15.03.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.887791

Türk Edebiyatı'nda Ahlâk-ı Muhsinî Tercümelere

Translations Of Ahlâk-ı Muhsini In Turkish Literature

Murat TURĞUT*

Öz

"Seciye, tabiat, huy" gibi anlamlara gelen ahlâk, iyi ve kötü huyları, fazilet ve rezîletleri ifade etmektedir. İslâm dininin de ana konularından biridir. Bu itibarla ahlâka dair hicri ikinci asırdan itibaren geniş bir literatür ortaya çıkmış ve her dönemde birçok eser kaleme alınmıştır. Fars edebiyatının önemli isimlerinden Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin (ö. 1504-05) kaleme aldığı *Ahlâk-ı Muhsinî*; *Ahlâk-ı Nâsirî* ve *Ahlâk-ı Celâlî* gibi ahlâkla ilgili yazılan eserlerden biridir. Hüseyin Vâiz Kâşifî, *Ahlâk-ı Muhsinî* isimli eserini 900/1494-95 yılında Hüseyin Baykara'nın oğlu Ebü'l-Muhsin Mirzâ adına Farsça kaleme almıştır. Kâşifî, Ebü'l-Muhsin'in ismine nispetle eserine *Ahlâk-ı Muhsinî* ismini vermiştir.

Klasik Türk edebiyatı'nda ahlâkla ilgili mensur veya manzum birçok eser telif veya tercüme edilmiştir. *Ahlâk-ı Muhsinî*, manası ve ibareleri anlaşılır olduğu için İslâm coğrafyasında yoğun ilgi görmüş, birçok dile tercüme edildiği gibi Türkçeye de dokuz defa tercüme edilmiştir. Bu tercümelere tarih sıralamasına göre Firâkî Abdurrahman Çelebi'nin (ö. 1575) *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî'si*, Azmî Pîr Mehmed'in (ö. 1582) *Enisü'l-Ârifin'i*, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi'nin (ö. 1574) *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî'si*, Rıdvan b. Abdülmennân'ın (ö. ?) *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî'si*, Hocaşâde Abdülazîz Efendi'nin (ö. 1618) *Ahlâk-ı Sultân Ahmedî'si*, Bosnevî Ömer Efendi'nin (ö. 1622) *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî'si*, Osmanşâde Ahmed Taib'in (ö. 1724) *Ahlâk-ı Ahmedî'si*, Ragıp İmamoğlu'nun (ö. 1974) *İyilerin Ahlâkı* ve Murat Demirkol'un *Ahlâk-ı Muhsinî Kâşifî'nin Ahlâk Kitabı'dır*.

Bu çalışmada giriş bölümünde Hüseyin Vâiz Kâşifî ve *Ahlâk-ı Muhsinî* ile ilgili kısa bilgi verildikten sonra yukarıda ismi geçen *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin Türkçe tercümelere tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Ahlâk, Hüseyin Vâiz Kâşifî, Ahlâk-ı Muhsinî.

Abstract

Morality which means character, nature and humour expresses grace and bad character. It is also one of the main subjects of İslâm. In this respect a broad literature has emerged since 2nd century in the hegira calendar and in every period a lot of work has been written about morality. *Ahlâk-ı Muhsinî* was written by Hüseyin Vâiz Kâşifî who is one of the most important figures of Persian Literature. It is one of the pieces written about morality such as *Ahlâk-ı Nâsirî* and *Ahlâk-ı Celâlî*. Hüseyin Vâiz Kâşifî had written his work named *Ahlâk-ı Muhsinî* in Persian in behalf of Hüseyin Baykara's son Ebü'l Muhsin Mirza in the year of 900/1494-95. Kâşifî gave *Ahlâk-ı Muhsinî* to his work with respect to Ebü'l Muhsinî's name.

In Classical Turkish Literature plenty of prose and verse about morality were compiled or translated. Inasmuch as meanings and expressions of *Ahlâk-Muhsinî* are comprehensible, it attracted intensive attention. As it was translated into many languages, it was also translated

* MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Elazığ/Türkiye, e-posta: murat-turgut23@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7702>.

into Turkish nine times. These translations are chronologically as follows; Firâkî Abdurrahman Çelebî's *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Azmî Pir Mehmed's *Enisü'l-Arifîn*, Ebü'l-fazl Mehmed Efendi's *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Rıdvan b. Abdülmennan's *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Hocazade Abdulaziz Efendi's *Ahlâk-ı Sultan Ahmedî*, Bosnevi Ömer Efendi's *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Osmanzâde Ahmed Taib's *Ahlâk-ı Ahmedî*, Ragıp İmamoğlu's *İyilerin Ahlâkı* and Murat Demirkol's *Ahlâk-ı Muhsinî Kâşifî'nin Ahlâk Kitabı*.

In this study in the introduction part after a short explanation about Hosein Vaiz Kâifî and *Ahlâk-ı Muhsinî* has been made, information about Turkish translations of *Ahlâk-ı Muhsinî* mentioned above will be given.

Keywords: Classical Turkish Literature, Morality, Hüseyin Vâiz Kâşifî, Ahlâk-ı Muhsinî.

Giriş

Ahlâk, Arapçada “seciye, tabiat, huy, mizaç” gibi anlamlara gelen “hulk” veya “huluk” kelimesinin çoğuludur (Çağrı 1989: 1). Müslüman filozoflar, ahlâk kavramını bireyde yerleşik hâlde bulunan yatkınlıklar şeklinde tarif etmişlerdir (Aydın 1989: 10). Ahlâk ilmi de insanı kemâl cihetine sevk eden ilkeler ve esaslardan bahseden bir ilim olarak tanımlanmıştır (Akseki 2006: 23). Bu tanımla birlikte ahlâk ilminin “ruhu ıslah etmek ve olgunlaştırmak için insanı gerçek mutluluğa ulaştıran kanun ve ilkeleri ortaya koyan ilim”; “kötü huyların iyi huylara çevrilmesi”; “hayır ve şerrin ne olduğunu bildiren ilim”; “mutlak şekilde kabul edilen davranış kaidelerinin toplamı” gibi tanımları da yapılmıştır (Erdem 2000: 38-39).

Ahlâk, İslâmiyet'in ilk dönemlerinden itibaren Müslüman düşünürlerin önem ve öncelik verdiği bir alan olmuştur. Hadis mecmualarında ahlâkla ilgili başlıklar açılmış, ahlâkî muhtevâ ağırlıklı kırk hadis derlemeleri yapılmış, tefsir çalışmalarında “Ahlâk-ı Kur'ân” türündeki eserlerde ahlâkî konulara yer verilmiştir. İbnü'l-Mukaffâ'nın (ö. 759) *Kelile ve Dimne*, İbn Kuteybe'nin (ö. 889) *Uyunü'l-Ahbâr*, İbn Miskeveyh'in (ö. 1030) *Câvidân-Hired*, Fâtik'in *Muhtaru'l-Hikem* eserleri İslâm ahlâkının en eski klasik kaynakları olmakla birlikte Maverdî'nin (ö. 1058) *Edebü'd-Dünyâ ve'd-Din*, İbn Hazm'ın (ö. 1064) *el-Ahlâk ve's-Siyer*, Tabersî'nin (ö. 1154) *Mekârimü'l-Ahlâk* adlı eserleri bu türün başta gelen örneklerindedir. Daha sonraki dönemlerde nasihatnâme, kâbusnâme, siyasetnâme, pendnâme, fütüvetnâme gibi klasikleşmiş adlar altında ahlâkî-dinî kapsamda vecizeler, atasözleri, fıkra ve hikâyeler ihtiva eden irşâd ve mev'iza kitaplarının yazımı aralıksız devam etmiştir (Çağrı 1989: 3). Fars edebiyatında ahlâk hakkında yazılmış önemli eserler arasında *Ahlâk-ı Nâsirî* ve *Ahlâk-ı Celâlî* ile birlikte *Ahlâk-ı Muhsinî* sayılabilir. *Ahlâk-ı Muhsinî*, Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin kaleme aldığı bir eserdir. Bu eser hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Kâşifî; müfessir, hâtip mutasavvîf ve şairdir. Tam ismi Kemâleddin Hüseyin b. Alî-i Beyhakî-i Sebzevârî Herevî Hüseyin Vâiz Kâşifî'dir (Birişik 2004: 61). Hüseyin Vâiz, İran'ın Horâsân bölgesinde Sebzevâr'da doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 830/1427 yılında doğmuş olma ihtimali yüksektir. Verdiği vaazları sebebiyle meşhur olduğu için “Vâiz” lakabı ve şiirlerinde kullandığı “Kâşifî” mahlasıyla tanınmıştır. Aynı zamanda Nakşibendî tarikatının temel eserlerinden *Reşehât-ı 'Aynü'l-Hayât* eserinin müellifi olan Fahreddin Ali Safî (ö. 1532-23) Kâşifî'nin oğludur. Kâşifî, 910/1504-05 yılında doğum yeri olan Sebzevâr'da vefat etmiştir (Şahinoğlu 1989: 16-17).

Vaaz ve nasihatleri sebebiyle meşhur olan Kâşifî, halk üzerinde etkili olmuş ve ilgiyle karşılanmış bir şahsiyettir. Hüseyin Vâiz; tefsir, tasavvuf, edebiyat ve bâtinî ilimler başta olmak üzere çeşitli konularda pek çok eser kaleme almıştır. “Kâşifî” mahlasıyla şiirler yazmakla birlikte, şair olarak pek tanınmamıştır. Kaleme aldığı eserleri hakkında farklı rakamlar verilse de Kâşifî; *Cevâhirü't-Tefsîr li-Tuhfeti'l-Emîr*, *Mevâhib-i Aliyye (Tefsîr-i*

Hüseyinî), *Câmi'u's-Sittîn*, *Ravzatü's-Şühedâ*, *Ahlâk-ı Muhsinî*, *İhtiyârât-ı Nücûm*, *Tuhfetü's-Salavât*, *Envâr-ı Süheylî*, *Mahzenü'l-İnşâ'*, *Esrâr-ı Kâsumî*, *Fütüvvetnâme-i Sultânî*, *Risâle-i Hâtimiyye (Kıyas u Âsâr-i Hâtim-i Tâi)*, *Letâyifü't-Tavâ'if*, *el-Maksadü'l-Esnâ*, *Şerh-i Mesnevî*, *Fütüvvetnâme-i Sultânî*, *Fadlû's-Salavat*, *Lübb-i Libâb-i Mâ'nevî*, *Fâtimiyyât*, *Sâhife-i Şâhî*, *Seb'a-i Kâşifiyye*, gibi pek çok eser kaleme almıştır (Karaismailoğlu 1999: 17; Kâşifi 2019; Koyuncu 2019).

1. Ahlâk-ı Muhsinî

Hüseyin Vâiz Kâşifi anıldığı zaman ilk akla gelen eserindedir. Kâşifi, bu eserini Timur Hükümdârı Hüseyin Baykara'nın (ö. 1506) oğlu Ebü'l-Muhsin Mirzâ adına 900/1494-95 yılında kaleme almıştır. *Ahlâk-ı Nâsirî* ve *Ahlâk-ı Celâlî*'den sonra Farsça yazılmış ahlâk kitaplarının en meşhurlarından biri ve müellifinin eserleri arasında en çok ilgi görenidir. Eser, kırk bâb olarak tertip edilmiştir; her bâbda ahlâk ve fazilet kavramlarından biri ele alınmıştır (Şahinoğlu 1989: 17).

Kâşifi, dibâcede Hüseyin Baykara'yı övmüş ve Ebü'l-Muhsin Mirzâ'dan bahsetmiştir. Kâşifi, insan için ahlâkın öneminden söz ederek, bununla alakalı "Sen büyük bir ahlâk üzeresin" âyetini, "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim." ve "Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız" hadislerini zikreder (Kâşifi 2019: 23). Dibâceden sonra daha önce belirtildiği ahlâk ve faziletle ilgili kırk bâbı ele almıştır. Bu bâblar sırasıyla şunlardır:

1. İbâdet, 2. İhlâs, 3. Duâ, 4. Şükür, 5. Sabr, 6. Rızâ, 7. Tevekkül, 8. Hayâ, 9. İffet, 10. Edeb, 11. Ulüv-i Himmet (Yüksek Gayret), 12. 'Azim, 13. Cidd ü Cehd (Çalışma ve Çabalama), 14. Sebât ve İstikâmet, 15. Adâlet, 16. 'Afv, 17. Hilm, 18. Hulk u Rıfk (Güzel Huyluluk ve Nezâket), 19. Şefkat u Merhamet, 20. Hayrat u Müberrât (Hayır ve İyilik), 21. Sehâvet ü İhsân (Cömertlik ve İhsan), 22. Tevâzu' u İhtirâm (Tevâzu ve Saygı), 23. Emânet ü Diyânet, 24. 'Ahd vefâ, 25. Sıdk, 26. İncâh-ı Hâcât (İhtiyaçları Giderme), 27. Teenni vü Teemmül (Tedbirli ve Akıllı Davranma), 28. Meşveret ü Tedbîr, 29. Hazm u Endiş (Basiret ve İleri Görüşlülük), 30. Şecâ'at, 31. Gayret, 32. Siyâset, 33. Teyakkuz u Hibret (Teyakkuz ve Haberdarlık), 34. Firâset (Anlayış Kabiliyeti), 35. Kitmân-ı Esrar (Sırları Saklama), 36. İgtinâm-ı Fursat (Fırsatları Değerlendirme), 37. Rî'âyet-i Hukuk (Hukuka Riâyet), 38. Sohbet-i Ahyâr (İyilerle İlişki Kurma), 39. Def'-i Eşrâr (Kötülükleri Engelleme), 40. Terbiyet-i Hadim ü Haşem ve Âdâb-ı İşân (Hizmetçi ve Görevlilerin Terbiyesi ve Adâbı).

Ahlâk-ı Muhsinî'nin işleniş tarzına bakıldığında yukarıdaki konu başlıkları "kavram" olarak tarif edildikten sonra bazen zıt anlamlarından da faydalanılarak açıklamalar yapılmıştır. Konular ayet, hadis, hikmetli sözlerle birlikte aktarılmış, konu bağlamında Mevlânâ, Hâfız, Senâî, Sadî gibi şairlerin şiirlerine ve Peygamber kıssalarına yer verilmiştir. Müellif, zaman zaman kendi şiirlerine de yer vermiştir. Bununla birlikte eserde Sultan Sencer, Halife Me'mûn, Nuşirevân, Ya'kub-ı Leys, Büyük İskender, Ferîdu'n, Sultan Muhmud Gaznevî, Haccâc b. Yusuf, Abdullah b. Tâhir, Behrâm-ı Gûr, Sebük Tegin, Esfâr b. Şireveyh, Hüsrev Perviz, Hârun Reşîd, İsmâil-i Sâ mânî, Muhammed Tâhir, Müstersid-Billâh, Melikşâh, Erdeşir-i Bâbek, Abdullah b. Mübarek, Efrâsiyâb, Tamgaç Hân, İmam Şâfiî, Abdulhâlik Gucdüvânî, Seyyid Ali Hemedânî, Mâlik b. Dînâr, Muhammed Belhî, Ebu Müslim-i Horâsânî, İbrâhim b. Edhem, Ziyâd-ı Basrî, Şakîk-ı Belhî, Aristo, Platon gibi şahsiyetlerin sözleri, hikâyeleri ve öğütleri geniş yer almaktadır.

Kâşifi, eserin sonunda Ebü'l-Muhsin Mirzâ'yı övmüş, onun ismine istinaden eserin isminin *Ahlâk-ı Muhsinî* olduğunu belirtmiş ve bir beyitte 900/1494-5 senesini ebced hesabıyla tarih düşerek eserin tamamlanış tarihine işaret etmiştir (Kâşifi 1495: 149a).

Müellifin üslubu yalın ve akıcıdır. Eserde ele alınan kavramlar açıklanırken konuyla ilgili aktarılan ayet, hadis, hikâyeler, hikmetli sözler ve beyitler esere dinamiklik ve akıcılık kazandırmıştır.

Ahlâk-ı Muhsinî, İslâm coğrafyasında ve özellikle Hindistan’da çok ilgi görmüştür. Bu ilginin sebebini Kınalızâde Ali Efendi (ö. 1572) *Ahlâk-ı Alâî* eserinde şöyle açıklar: “...bu kitabın üslubu evvelkiler gibi hikemî tahkikler ve ilmî te’kikler üzere kurulmamışsa da terkipleri ve manâları açık, lafız ve ibareleri de tatlı ve kolay anlaşılır bir eser olduğu için *Ahlâk-ı Nâsirî* ve *Ahlâk-ı Celâlî*’den daha ziyade meşhur olmuştur” (Doğan 2006: 23).

Ağdalı bir dilden uzak olan eserde, yazarın üslubu zarif ve güzel, ifadeleri açık ve akıcıdır. Kâşifî’nin bu kitabı çok rağbet görmüş ve birçok dile çevrilmiştir. Kâtip Çelebi (ö. 1657), *Ahlâk-ı Muhsinî*’nin Doğu dillerinde müteber ve elden ele dolaşan bir kitap olduğunu ifade eder (Kâşifî, 2019: 24). Eser, özellikle Hindistan’da çok beğenilmiş ve İngiliz egemenliği döneminde yükseköğretimin ders müfredatı kapsamında okutulmuştur (Koyuncu 2019: 55).

Ahlâk-ı Muhsinî’nin Türkiye’de çeşitli kütüphanelerde yazma ve matbu birçok nüshaları bulunmaktadır. *Ahlâk-ı Muhsinî* başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillere birden fazla çevrileri yapılmıştır. Bu tercümelemin bazı yazma nüshaları da kütüphanelerimizde bulunmaktadır. Çeşitli ülkelerin kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan *Ahlâk-ı Muhsinî*, Hindistan, İran ve diğer bazı ülkelerde birçok defa basılmıştır (Şahinoğlu 1989: 17).

2. Türkçe Ahlâk-ı Muhsinî Tercümelemleri

2. 1. Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî: Firâkî Abdurrahman Çelebî

16. asrın en önemli divan şairlerinden olan Firâkî Abdurrahman Çelebî (ö. 1575) meşâyihinden olup Kütahya’da yetişmiştir. Lam’î Çelebî’nin (ö. 1532) arkadaşıdır. Sultan Bâyezîd (ö. 1512), Kütahya’daki şehzâdeliği sırasında Firâkî ile yakınlık kurmuş ve Firâkî’nin vaazlarında bulunmuştur (Beyânî 2017: 145; Ahdî 2018: 244; Lâtîfî 2018: 401-402).

Hüseyin Vâiz Kâşifî’nin *Ahlâk-ı Muhsinî* isimli eserinin edebiyatımızda bilinen ilk tercümesi *Kırk Suâl* isimli eserin de yazarı olan Firâkî Abdurrahman Çelebî tarafından *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî* ismiyle Kütahya’da yapılmıştır. Müellif, 1550 yılında tamamladığı eserini, o dönemde Kütahya’da bulunan Şehzâde Bâyezîd’e sunmuştur. Eserin girişinde bazı manzum ilavelerle birlikte, Şehzâde Bâyezîd’e yazılan uzun bir kaside bulunmaktadır. Firakî, esere küçük ilavelerde bulunmuş, bazı beyitler eklemiştir (Kâşifî 2019: 30).

Firâkî, eserini *Ahlâk-ı Muhsinî*’de geçtiği gibi “Sen yüksek bir ahlâk üzeresin” ayetini ve “Şüphe yok ki ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim”, “Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanınız” hadislerini zikrederek başlar ve halifelüğün yeryüzünde Allah’ın gölgesi olduğunu söyleyerek padişahlığın önemine, kitabını yazma gerekçelerine, padişahların sahip olması gereken vasıflara değinir, Şehzâde Bâyezîd’i de över, ardından kırk bâbı *Ahlâk-ı Muhsinî* tertibi üzere tercüme eder.

Geniş bir tercüme sayılan bu eser, *Ahlâk-ı Muhsinî*’de olduğu gibi kırk bâb üzere tertip edilmiştir. Bazı konuların sonunda Şehzâde Bâyezîd ile ilgili övgüler bulunmaktadır. Müellif, eseri kelimesi kelimesine tercüme etmemiş, metne bazı ilaveler yapmıştır. Eserde Firâkî’ye ait gazel, kaside ve müfretler bulunmaktadır. *Ahlâk-ı Muhsinî*’de olduğu gibi ayet ve hadisler, deyim ve atasözleri ile birlikte manzum ve hikâyelerle eserin etkileyici anlatım sürdürülmüştür. Firâkî, “Firâset” bölümünde

Hamdullâh Hamdî'nin (ö. 1503) *Kıyâfetnâmesi'*nden faydalanmıştır. Eserin sonunda da müellifin yazdığı "Kalem Kasidesi" bulunmaktadır (Avçin 2011: 94-96).

Eserin dil ve üslup özelliklerine bakıldığında Firâkî, eserini yazarken genel olarak süslü bir dil kullanmamış, orta nesir üslubunu tercih etmiştir Firâkî, dönemine göre sade bir üslup kullanmakla birlikte giriş kısmında ve Şehzâde Bâyezid ile ilgili yerlerde biraz daha süslü bir anlatımda bulunmuştur (Avçin 2011). Bu eser Mehmet Avçin tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

2. 2. *Enîsü'l-Ârifîn: Azmî Pîr Mehmed*

Azmî Pîr Mehmed Bey, (ö. 1582) ilmiye sınıfına mensubiyeti yanında, şairliği ve nâsırlığı ile de tanınmış, 16. asrın önemli münşileri arasında sayılmıştır. Arapça, Farsça ve Çağataycaya da vâkıf olan yazar, medresede ders vermiş, âlimler ve şairlerle arkadaşlık etmiştir. Azmî mahlasıyla tanınmakla birlikte, babasından dolayı "Defterdarzâde" olarak da bilinmektedir (Koyuncu 2019: 72).

Ahlâk-ı Muhsinî, 16. asırda yaşamış olan Azmî Pîr Mehmed tarafından *Enîsü'l-Ârifîn* adıyla tercüme edilmiştir. Azmî Pîr Mehmed'in *Enîsü'l-Ârifîn'i Ahlâk-ı Muhsinî* tercümeleri arasında en çok rağbet görenidir. Azmî, dostlarının ısrarı üzerine 974/1566 yılında bu eserini tamamlamıştır. Hâtıme bölümünde kaleme aldığı tarih beytinde eserin ismi *Enîsü'l-Arifîn* kaydedilmiştir (Koyuncu 2019: 82). *Enîsü'l-Arifîn* çeşitli dillere tercüme edilen *Ahlâk-ı Muhsinî* isimli eserin birebir tercümesi değildir. Müellif bazı ilaveler yaparak eseri adeta telif bir kitap haline getirmiştir. Azmî, eserin ana hatlarını *Ahlâk-ı Muhsinî*'den almış; âyet, hadis, atasözü, kıssa, büyük zâtların sözleri, Arap ve Fars edebiyatından örnekler ilave ederek eserini genişletmiştir. Özellikle dönemdeki şairlerin dîvânlarından ve mesnevilerinden ilâvelerde bulunarak kendi tasarrufunu eser üzerinde artırmıştır (Kâşifi 2019: 30-31).

Bâbların sıralanması ve isimlendirilmesi *Ahlâk-ı Muhsinî* ile aynı olmakla birlikte bazı ufak değişiklikler bulunmaktadır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'de on dokuzuncu bâb "Şefkat ü Merhâmet", yirminci bâb "Hayrât u Müberrât", yirmi birinci bâb "Sehâvet ü İhsân", yirmi ikinci bâb "Tevâzu u İhtirâm", yirmi üçüncü bâb "Emânet ü Diyânet", yirmi dördüncü bâb "Vefâ-yı Ahd", yirmi sekizinci bâb "Meşveret ü Tedbîr" ve yirmi dokuzuncu bâb "Hazm u Endîş" olarak yazılmış iken *Enîsü'l-Arifîn*'de bu konu başlıkları sırasıyla sadece "Şefkat", "Hayrât", "Sehâ", "Tevâzu", "Emânet", "Vefa", "Müşâvere", "Hazm" olarak kaydedilmiştir (Kâşifi 8a-8b-9a; Koyuncu 2019: 90).

Azmî, kırk bâbı tamamladıktan sonra *Ahlâk-ı Muhsinî*'de olmayan âdâb ile ilgili bazı konuları da eserine eklemiştir. "Fî-Tergîbi'n-Nikâh, Fî-Terbiyeti'l-Evlâd, Der-Terbiyet-i Hıdmetkârân, Âdâb-ı Siyâb, Fî'l-Bina, Âdâb-ı Ekl ü Şûrb, Âdâb-ı Hareket ü Sükûn, Fî-Süneni'l-Kelâm ve Âdâbihi" başlıkları altında ele alınan konular âyet, hadis, atasözü ve manzum parçalarla birlikte izah edilmiştir (Koyuncu 2019: 105). Müellif, son olarak eserinde *Pendnâme-i Azmî* olarak bilinen kırk yedi beyitlik bir manzumeye yer verir. Attar'ın *Pendnâmesi'*nden istifade edilen bu mesnevide her bir beyitte temel kavramlar ve günlük hayatta dikkat edilmesi gereken davranışlar ele alınmıştır. Eserde "Hatm-i Kitab" başlığı bulunmaktadır. Azmî eserin yazım tarihini gösteren

Tiğ-i itmâm ile kazmış üstüne târihîni
Hamdüli'llâh irdi pâyâna Enîsü'l-Ârifîn

misraında eserinin adını da zikrederek tam tarih düşmüştür. Harflerin sayı değerleri toplandığında 974/1566 tarihi çıkmaktadır (Koyuncu 2019: 108-110).

Azmî, esere kendi şiirlerinin yanında başka şairlerin şiirlerinden, hikmetli sözlerden, Arap atasözlerinden ve Acem kültürünün zenginliklerinden, çeşitli kıssalardan da istifade etmiştir. Arapça ve Farsça tamlamalara sıkça yer veren Azmî, klasik eserlerin genelinde olduğu gibi giriş ve mukaddime bölümünde süslü nesir örneğine yakın ifadelere yer vermekle birlikte diğer bölümlerde daha sade bir dil kullanmıştır. Akıcı bir anlatım tercih eden Azmî, yabancı kelimeleri ve bir arada kullanımı kulağa hoş gelmeyen hece veya harfleri kullanmaktan kaçındığını, sözlüğe bakılması gereken kelimeleri de derkenarda not ettiğini belirtir (Koyuncu 2019: 112-112). Bu eser, Fatih Koyuncu tarafından *Enîsü'l-Ârifîn Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin)* ismiyle Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları tarafından (İstanbul 2019) yayımlanmıştır.

2. 3. Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî: Ebü'l-fazl Mehmed Efendi

Ahlâk-ı Muhsinî'nin bir başka Türkçe tercümesi Ebü'l-fazl Mehmed Efendi'nin (ö. 1574) yaptığı tercümedir. Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, İdris-i Bitlisî'nin (ö. 1520) oğludur. Kanunî Sultân Süleyman dönemi defterdarlarından olması sebebiyle "Defteri" olarak bilinir. Şiirlerinde "Fazlî" mahlasını kullanmıştır. Velut bir yazar olan Ebü'l-fazl Mehmed Efendi, tarih, tasavvuf ve edebiyat ile ilgili pek çok telif ve tercüme eser kaleme almıştır.

Ebü'l-fazl Mehmed'den *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin Türkçeye tercüme edilmesi istenmiş, Yazar, ilk önce bu eseri çeviremeyeceğini söylese de devlet erkânından birinin ısrarı üzerine kitabı tercüme etmiştir. Defteri'nin anlattığına göre, Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin *Ahlâk-ı Muhsinî* isimli eseri Anadolu'da bilinen bir eser olmakla birlikte, eserin dili Farsça olduğu için halkın genelinin bu kitaptan istifade edemediği, eseri çevirmekteki maksadının hikâyeleri anlatmak ve ibareleri öğretmek olduğunu söyler. Bunun için kitabın aslında yer alan, metni süslemek ve sanatı göstermek amacıyla söylenen Farsça beyitleri nakletmemiş; bazen manayı ifade etmekle yetinmiştir. Hüseyin Vâiz Kâşifî'den başka eserler de tercüme eden Ebü'l-fazl Mehmed bu eserini Türkçeye aktarırken süslü bir üslûptan uzak durmuş, daha çok sade ve orta nesri tercih etmiştir (Koyuncu 2019: 59-60).

2. 4. Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî: Rıdvan b. Abdülmennân

Kaynaklarda hakkında pek bilgi bulunmayan Rıdvan b. Abdülmennân "çeşnigirbaşı", "ulûfeciyân-ı yemîn ağalığı" vazifelerinde bulunmuştur (Koyuncu ve Ataç 2020: 120). Abdülmennân, 982/1574-75 yılında Sultan II. Selim'in kızı İsmihân Sultan'ın isteği üzerine *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi tercüme etmeye başlamıştır. Eserin tam olarak hangi tarihte bitirildiği belli değildir. Rıdvan b. Abdülmennân, *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin nice tahkikatlar içerdiği, sultanlar için lazım olan bilgiler barındırdığı ve Farsça bilmeyenlerin eserden istifade edemedikleri için "sâhibetü'l-hayrât ve rabitâtü'l-hasenâtü'l-mevsufetü bi-ekârimi'l-ahlâk" sahibi "Hazret-i İsmihân Sultân binti Sultân Selim Hân"nın eseri tercüme etme emrine uyduğunu belirtir (Rıdvan vr. 3a-3b).

Rıdvan bin Abdülmennân, "Sebeb-i Terceme-i Kitâb" başlığında tercümedeki asıl maksadının hikâyeleri kavratmak ve ibareleri öğretmek olduğunu belirtir. Abdülmennân "Hâtîme" bölümünde de Azmî Pir Mehmed'in yaptığı *Ahlâk-ı Muhsinî* tercümesinde fesâhat ve belâğatin muğlak mana üzerine bina edildiğini, bundan dolayı herkesin anılan eserden anlam çıkarma kabiliyetinin olmadığını dile getirmiştir. Bu sebeple Rıdvan bin Abdülmennân, eserin giriş bölümü süslü ifadelerle bezenmiş olsa da diğer bölümlerde orta nesri tercih etmiş, süslü ve muğlak ifadelerden kaçınarak sade ve anlaşılır bir dille eserini aslına uygun tercüme etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte mütercim, eserinde "olavuz", "kanden", "kankı", "ancılâyın" gibi Eski Anadolu Türkçesi kelimeleri de

kullanmış ve kendisine ait bazı manzum parçalar da esere eklemiştir (Koyuncu ve Ataç 2020: 125).

2. 5. Ahlâk-ı Sultan Ahmedî: Hocazâde Abdülazîz Efendi

Şeyhülislâm ve tarihçi Sadeddin Efendi'nin oğlu olan Hocazâde, (ö. 1615) 983/1575 yılında Bursa'da doğmuş, müderrislik, kadılık, kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuştur. Türkçe, Arapça ve Farsça nesir ve şiirleri bulunmaktadır (Dilek 2014: 41-44).

Ahlâk-ı Muhsinî'nin diğer bir Türkçe tercümesi Hocazâde Abdülazîz Efendi tarafından Sultan I. Ahmed'in emri üzerine 1612 yılında *Ahlâk-ı Sultan Ahmedî* ismiyle yapılan tercümedir. Hocazâde, eserin girişinde kâinatın yaratılış sebebi olan Hz. Muhammed'i, dört halifeyi ve eserin yazılmasına vesile olan Sultan I. Ahmed'i (ö. 1617) överek eserine başlar. Hocazâde, Sultan Ahmed'i, eserin farklı yerlerinde övmeyi sürdürür. Hocazâde, Kâşifî'nin yazdığı eseri metheder ancak dil konusunda derin bilgiye sahip olmayanlar ve Farsça bilmeyenler bu eserden faydalanamadıkları için eseri tercüme ettiğini belirtir. Hocazâde, Sultan I. Ahmed için eseri "*ol padişâh-ı âli şânun elkâb-ı şeref nisâbleriyle*" süslü ve "*ziver-i isti'arat-medâyihi*" ile donatılmış olduğu için eserine *Ahlâk-ı Sultân Ahmedî* ismini verdiğini belirtir (Peker 2010: 102).

Bu arada Sultan I. Ahmed'in, Hocazâde'den kendi adına *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin "inşâ-i miyâne ve edâ-i Rûmiyâne ile" yani "orta nesir ve Anadolu üslûbuyla" Türkçeye çevrilmesini istediğini belirtelim (Dilek 2014: 49). Dolayısıyla Hocazâde, eserini orta nesir ile kaleme almıştır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin diğer tercümelerinde olduğu gibi *Ahlâk-ı Sultân Ahmedî*'de de konuların teorik çerçevesi ayet, hadis, beyit, hikâyelerle somutlaştırılarak kuvvetlendirilmiştir. Hocazâde, *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi birebir tercüme etmemiş, metne bazı eklemelerde bulunmuştur. Bu eser, Hüseyin Altınpay tarafından *Hocazade Abdülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467 (1A-60B)*", Osman Peker tarafından "*Hocazade Abdülaziz Efendi ve Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme- Metin vr. 61a-165b)*" ve Muhammet Dilek tarafından "*Hocazade Abdülaziz Efendi'nin Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (Süleymaniye Ktp. Fatih Bl. nr.3467, vr.166a-277b)*" isimleriyle yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

2. 6. Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî: Ömer Efendi

Ahlâk-ı Muhsinî'nin bir başka Türkçe tercümesi 17. yüzyılın tanınmış âlim ve mutasavvıflarından *Mesnevî* şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin (ö. 1666) oğlu ve aynı zamanda *Cezîre-i Mesnevî* eserini de şerheden Abdullah Bosnavî'nin (ö. 1644) babası Ömer Efendi (ö. 1622) tarafından yapılmıştır. Bosnavî Ömer Efendi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ömer Efendi, *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*'yi 1030/1621 yılında II. Osman (ö. 1622) devrinde tamamlamıştır. Ömer Efendi eserinin giriş kısmında, Sultan II. Osman'a övgülerde bulunur. Yazar, *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi tercüme etme sebebini, kendisine dünyada ve âhirette fayda sağlayacak bir eser neşretmek ve Farsça olan bu eseri tercüme ederek toplumun genelinin *Ahlâk-ı Muhsinî*'den faydalanmasını sağlamak olarak açıklar (Koyuncu 2015: 243).

Ahlâk-ı Muhsinî'de olduğu gibi Bosnavî Ömer Efendi, konu bağlamında ayet, hadis, şiir ve hikâyelere yer vermiş, basit ve anlaşılır bir tarzda *Ahlâk-ı Muhsinî* tertibi üzere eserini tercüme etmiştir. Eserinin sonunda yazdığı Farsça bir münâcât ile eserini sonlandırırken 1030/1621 yılı Rebiülahir ayında eseri tamamladığı kaydını da düşmüştür (Bosnevî Ömer Efendi 198a). Bu eserin 1a-98b kısmı Esra Yılmaz Bozo ve 98b-198a kısmı da Fatma Hilal Kurt tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.¹

¹ Bk. Esra Yılmaz Bozo, (2019) *Ahlâk-ı Muhsinî: Metin-İnceleme (1A-98B)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa; Fatma Hilal Kurt, (2019) *Ömer Efendi'nin Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi: Metin- inceleme (98-b - 198-a)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

2. 7. *Ahlâk-ı Ahmedî: Osmanzâde Ahmed Tâib*

Osmanzâde Ahmed Tâib tarafından kaleme alınan *Ahlâk-ı Ahmedî*; *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin muhtasar Türkçe tercümesidir. Osmanzâde Tâib, "reis-i şairân" unvanını kazanmış, hazırcevaplığı, nüktedânlığı, hicivleri ve kasideleriyle tanınan bir dîvân şairidir (Yöntem 1928: 103). Osmanzâde, müdderislik ve kadılık yapmış, kaynaklarda Mısır valisini hicvetmesi sebebiyle zehirlendiği zikredilmektedir (Özcan 2007: 3).

Osmanzâde Tâib'in III. Ahmed'e (ö. 1736) sunduğu *Ahlâk-ı Ahmedî* eseri, Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin kaleme aldığı *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin muhtasar tercümesidir. *Ahlâk-ı Ahmedî*, *Ahlâk-ı Muhsinî* tertibinde olduğu gibi dibâce, kırk bâb ve hâtimedden meydana gelmiştir. *Ahlâk-ı Ahmedî* eserinin bâblarının tertibi *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin tertibinde hazırlanmıştır. Konu isimleri de aynı olarak geçmektedir.

Osmanzâde Tâib, güzel hasletleri ve beğenilmiş fiilleri elde etmek amacıyla bu kitapla meşgul olduğunu, keder ve şer oklarından göz açma imkânı olmadığını, bu sebeple insanların insanlık payesinden mahrum kalmaması ve Allah'ın rızasını talep için bu eseri yazmaya irade kıldığını aktarır (Osmanzâde 1840: 2).

Osmanzâde, *Ahlâk-ı Ahmedî*'nin girişinde Hüseyin Vâiz Kâşifî için "*Hatîb-i minber-i fesâhat vâiz-i kürsî-i belâgat vassâff-ı inşa-ı hakâyık keşşâf-ı rumûz-ı dekâyık Mevlânâ Hüseyin Kâşifî âmelehu'llâhu bi-lutfihi'l-hafî hazretlerinin te'lîf buyurdıkları*" bu ahlâk kitabını anlam ve meziyetlerini basit ve güzel tabirlerle, hikmet, hakikat işaretlerini ve nasihatleri saadet bulmak gayesiyle çok faydalı olduğunu, kitabı basit lafızlarla tercümeye başladığını, bâbların tertibi ve isimlendirilmesinin *Ahlâk-ı Muhsinî* kitabına uygun olduğunu, mazmunları uzatmaktan kaçındığını ve gönülde olan meramının hulasasıyla yetindiğini ifade eder (Osmanzâde 1840: 3).

Osmanzâde Tâib, yine eserinin girişindeki bir şiirinde eseri yazma amacını, Kâşifî'nin eserinin değerini, hakikatler mecmuası olan eserin anlam, meziyet ve özünü kendisinin tercümeyle himmet ettiğini, Sultan Ahmed'in veciz bir biçimde vasıflarını yazdığını ve bu eserin Sultan Ahmed'in hasletlerinin fihristi olduğunu, bu yeni eserin çok cömert olanların fiillerini şerh ettiğini kaydetmiştir (Osmanzâde 1840: 3-4).

Osmanzâde Tâib eserinin hâtimesinde "*Bu eser-i muhtasar ki dakâyık-ı esrâr-ı hikmet ve hakâyık-ı etvâr-ı ehl-i devleti muntavî ve envâ'-ı mevâ'iz u nasâyılu muhtevîdür. Bir muktezâ-yı âdâb-ı suhânverî itnâb u ishâbdan ictinâb olunup kemâl-ı îcâz u ihtisâr ile itmâm ve duâ-yı devâm-ı ömr ü devlet ve kıyâm-ı übbehet ü şevket-i padişâh-ı gerduîn-ihtişâm ile miskü'l-hitam kılındı*" diyerek bu sözlerinin benzerini bir mesnevî ile ifade etmiş, dua ve temennilerden sonra kendisine ait Farsça bir mısra yazdıktan sonra yine kendisine ait olan Farsça bir beyit ile III. Ahmed için "*İlahî, felek ve yıldızlar varlığını sürdürdüğü müddetçe güzel namını cihandan eksik etme*" diyerek yaptığı dua ile eserini tamamlamıştır (Osmanzâde 1840: 95).

Eserin dil ve üslup özelliklerine bakıldığında *Ahlâk-ı Ahmedî*, sâde bir üslupla yazılmıştır. Bununla birlikte Osmanzâde'nin dibâce ve hâtime bölümlerinde biraz daha süslü bir anlatımı bulunmaktadır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'de soyut ve teorik ahlâkî konulardan ziyade pratik ahlâk konuları yer aldığı için okuyucunun metni kolaylıkla anlamasını sağlayan, tekdüzelik ve sıkıcılıktan uzak, peygamber kıssaları, tarihî şahsiyetlerin hayatlarından anlatılar, âlim ve mutasavvıf kişilerden nasihatler, konu bağlamında hikâyeler, şiirler, az da olsa atasözleri ve deyimler, ayet ve hadislerle zenginleştirilmiş bir anlatım tarzı bulunmaktadır. Osmanzâde'nin tercümesi muhtasar olmakla birlikte eserinde bu anlatım zenginliğini korumaya gayret etmiştir. Bu kapsamda *Ahlâk-ı Ahmedî*'de en göze çarpan özellik *Ahlâk-ı Muhsinî*'de olduğu gibi mesnevî, beyit, kıta gibi nazım türlerinin çokça yer almasıdır. Osmanzâde, eserinin genelinde sade bir dil

kullanmış olmakla birlikte zaman zaman uzun tamlamalar da kullandığı görülmektedir. Osmanzâde, Türkçe cümlelerin içerisinde Arapça veya Farsça tamlamalar kullanarak uyumlu terkipler meydana getirmiştir (Turğut 2019: 67).

2. 8. İyilerin Ahlâkı: Ragıp İmamoğlu

İyilerin Ahlâkı, Ankara Müftülüğü de yapmış olan Ragıp İmamoğlu tarafından *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin aslına uygun eksik bir tercümedir. Bu çeviri, *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin 40 bâbının ilk 15 bâbından ibarettir. *Ahlâk-ı Muhsinî* bazı kayıtlarda "*Ahlâk-ı Muhsinî*" olarak da geçmektedir. Ragıp İmamoğlu "*İyilerin Ahlâkı*" anlamına gelen "*Ahlâk-ı Muhsinî*" adını esas almıştır. *İyilerin Ahlâkı* 1. Kısım olarak 1965 yılında Ankara'da basılmıştır (İmamoğlu 1965).

2. 9. Ahlâk-ı Muhsinî Kâşifî'nin Ahlâk Kitabı: Murat Demirkol

Ahlâk-ı Muhsinî'nin son Türkçe tercümesi Murat Demirkol tarafından 2019 yılında yapılmıştır. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınlarından İnceleme-Çeviri-Tıpkıbasım şeklinde hazırlanmıştır.

Eser, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan'ın takdimi ile başlamaktadır. Demirkol, önsözden sonra girişte Hüseyin Vâiz-i Kâşifî ve *Ahlâk-ı Muhsinî* ile ilgili bilgiler verdikten sonra *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin Farsçası ile birlikte Türkçe tercümesini sırasıyla vermiş, kaynakça ve dizinle çalışmasını sonlandırmıştır.

Demirkol, Ayasofya 2829 numaralı yazma nüshayı esas alınarak Türkçe çevirisini Farsçası ile birlikte vermek suretiyle aynı anda Farsçası ile birlikte okuma ve değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Bu tercüme, *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin bire bir tercümesi olup faydalı bir çalışma olmuştur.

Yukarıda eserler dışında *Ahlâk-ı Muhsinî*, felsefe, mantık, âdâb, dil bilimleri, fıkıh usulü, kelam ve tefsir gibi farklı alanlarda eser vermiş bir bilgin olan Velican Mar'aşî'ye (ö. 1746) yanlışlıkla atfedilmiş de eserin Milli Kütüphane Koleksiyonu 06 Mil Yz A 988, 2b varlığında Hüseyin Vâiz Kâşifî ismi kayıtlıdır (Pehlivan 2018: 112).

Sonuç

Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin 900/1494-95 yılında kaleme aldığı *Ahlâk-ı Muhsinî* isimli eseri, *Ahlâk-ı Nâsirî* ve *Ahlâk-ı Celâlî* ile birlikte Fars edebiyatında ahlâk konusunda en çok sözü edilen eserler arasında yer almaktadır. Kâşifî, bu eserini Hüseyin Baykara'nın oğlu Ebü'l-Muhsin Mirza adına kaleme almıştır. *Ahlâk-ı Muhsinî*, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı coğrafyasında yoğun ilgi görmüş ve birçok defa Türkçeye tercüme edilmiştir. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin edebiyatımızda ilk tercümesi Firâkî Abdurrahman Çelebî tarafından *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî* ismiyle 1550 yılında yapılmıştır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin Türkçe ikinci tercümesi Azmî Pîr Mehmed tarafından 1566 yılında kaleme alınan *Enîsü'l-Ârifin*'dir. *Ahlâk-ı Muhsinî* tercümelere arasında en çok ilgi gören bu tercümedir. Azmî'den sonra Ebü'l-fazl Mehmed Defterî *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*'yi kaleme almıştır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin bir başka tercümesi Sultan II. Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın isteği üzerine Rıdvan bin Abdülmennân tarafından kaleme alınan *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*'dir. Hocazâde Abdülazîz de, Sultan I. Ahmed'in emri üzerine 1612 yılında *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi *Ahlâk-ı Sultan Ahmedî* adıyla çevirmiştir. Bosnavî Ömer Efendi *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî* adıyla 1621 yılında *Ahlâk-ı Muhsinî*'yi tercüme etmiştir. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin Osmanlı sahasının son tercümesi Osmanzâde Tâib'in III. Ahmed adına kaleme aldığı *Ahlâk-ı Ahmedî*'sidir. Bu, *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin muhtasar tercümesidir. Cumhuriyetten sonra da Ragıp İmamoğlu tarafından *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin ilk on beş bâbı *İyilerin Ahlâkı* adıyla tercüme edilmiş ve 1965 yılında 1. kısım olarak yayımlanmıştır. *Ahlâk-ı Muhsinî*'nin son

Türkçe tercümesi Murat Demirkol tarafından 2019 yılında *Ahlâk-ı Muhsinî Kâşifî'nin Ahlâk Kitabı* adıyla Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınlarıca Türkçe tercüme ve tıpkıbasımla birlikte yayımlanmıştır.

Kaynakça

- Akseki, Ahmed Hamdi (2006). *Ahlâk Dersleri Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı*. (Sad. Ali Arslan Aydın). İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Altınpay, Hüseyin (2008). *Hocazâde Abdülaziz Efendi Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi Fatih Ktp. 3467 (1A-60B)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Avçın, Mehmet (2011). *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî (1b-99a) (İnceleme – Metin)*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, Mehmet S. (1989). Ahlâk. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 10-14.
- Bağdatlı Ahdî, (2018). *Gülşen-i Şu'arâ*. (haz. Süleyman Solmaz). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Beyânî, (2017). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. (haz. Aysun Sungurhan). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Birişik, Abdulhamit (2004). Osmanlıca Tefsir Tercümelere ve Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Mevâhibi Aliyye'si. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 17 (1), 53-68.
- Bosnavî Ömer Efendi. *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*. Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi. 43, Va 717.
- Bozo, Esra Yılmaz (2019). *Ahlâk-ı Muhsinî: Metin-İnceleme (1A-98B)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bursalı Mehmet Tahir Bey (1972). *Osmanlı Müellifleri 2*. (haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen). İstanbul: Meral Yayınevi.
- Çağrırcı, Mustafa (1989). Ahlâk. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 1-9.
- Dilek, Muhammet (2014). *Hocazâde Abdülaziz Efendi'nin Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (Süleymaniye Ktp. Fatih Bl. nr. 3467, vr. 166a-277b)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, Enfel (2006). *Ahlâk-ı Alâî (Metin-Sözlük-Sentaks İncelemesi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Erdem, Hüsameddin (2000). Osmanlıda Ahlâk ve Bazı Ahlâk Risaleleri. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (10), 25-64.
- Hüseyin b. Aliyyî'l-Vâiz el-Kâşifî. *Ahlâku'l-Muhsinîn*. TBMM Kütüphanesi Yz 6, 232a.
- Hüseyin Vâiz el-Kâşifî, (1965). *Ahlâku'l-Muhsinîn*. (Çev. Ragıp İmamoğlu). Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Hüseyin Vâiz Kâşifî. *Ahlâk-ı Muhsinî*. TBMM Kütüphanesi Yz 6.
- Karaismailoğlu, Adnan (1999). Hüseyin Vâiz-i Kâşifî. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14, 16-18.
- Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (2019). *Ahlâk-ı Muhsinî Kâşifî'nin Ahlâk Kitabı*. (Çev. Murat Demirkol). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

- Koyuncu, Fatih (2015). Ahlâkî Eğitim Rehberi Olarak Azmî Pir Mehmed'in Enîsü'l-Ârifin'i. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 241-258.
- Koyuncu, Fatih (2019). *Enîsü'l-Ârifin-Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Koyuncu, Fatih ve Ataç, Selma (2020). Rıdvan Bin Abdülmenan'ın Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî'si. *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 120-135.
- Kurt, Fatma Hilal (2019). *Ömer Efendi'nin Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi: Metin- inceleme (98-b – 198-a)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Lâtîfî, (2008). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. (haz. Rıdvan Canım). Ankara: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Özcan, Abdulkadir (2007). Osanzâde Ahmed Tâib. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34, 2-4.
- Pehlivan, Necmettin (2018). Kalîlu'l-Hacm, Kesû'l-Ma'nâ: Osmanlı Medreselerinde Velicân Mar'aş'ın Zübdetu'l-Münâzara'sı. *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası (Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler)-XVIII. Yüzyıl*. Ed. Ahmet Hamdi Furat, Nilüfer Kalkan Yorulmaz ve Osman Sacid Arı. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 97-133.
- Peker, Osman (2010). *Hocazâde Abdülaziz Efendi ve Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme-Metin vr. 61a-165b)*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Rıdvan b. Abdülmenan, *Terceme-i Ahlâk-ı Muhsinî*, Milli Kütüphane, 60 Hk 40.
- Şahinoğlu, M. Nazif (1989). Ahlâk-ı Muhsinî. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, 17.
- Turgut, Murat (2019). *Osanzâde Ahmed Tâib'in Ahlâk-ı Ahmedî İsimli Eseri (İnceleme-Metin-İndeks)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yöntem, Ali Canip (1928). Reis-i Şairân Osanzâde Ahmed Tâib Efendi. *Türkiyat Mecmuası*, 2, 103-129.

